חיי שרה

א. דער ערשטער אָרט פון ארץ ישראל[1] וואָס זיין בעלות איז בפועל איבערגעגאַנגען צו אברהם אבינו, איז דאָס געווען אין חברון, די „שדה המכפלה על פני ממרא היא חברון"[2].

אע"פ אַז שוין פריער, בברית בין הבתרים, איז ארץ ישראל כולה אָפּגעגעבן געווָארן צו אברהם אבינו ולזרעו אחריו כמש"נ[3] „לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (און נאָך פריער[4] האָט אים דער אויבערשטער געזאָגט[5] „קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה"), איז אָבער[6] די בעלות (און דורך אָ קניז) בפועל — און בפרסום, „לעיני בני חת בכל באי שער עירו"[7] — געווען ערשט ביי (דער מערת המכפלה שב)חברון.

און פון דעמאָלט אַן באַלאַנגט די מערת המכפלה שבחברון צו אברהם יצחק ויעקב ולזרעם אחריהם — צו עם בני ישראל [און ווי עס שטייט אין מדרש[8] בנוגע דער מערת המכפלה: זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם ואלו הן מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף].

דאָס הייסט, אַז די בעלות פון אידן בפועל אויף ארץ ישראל האָט זיך אַנגעפאַנגען דערמיט וואָס אברהם אבינו האָט געקויפט מערת המכפלה (לקבורת שרה)[9].

און ווי עס שטייט אין אבן עזרא[10] אַז דאָס איז אייגער פון די טעמים וואָס „נזכרה זאת הפרשה" — „לקיים דבר ה' לאברהם להיות לו נחלה".

אָלע ענינים וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט תורה זיינען בתכלית הדיוק. איז מובן, אַז דאָס וואָס די ערשטע נחלה פון אידן אין ארץ ישראל איז אין חברון, איז דאָס פאַרבונדן מיטן ענין מיוחד וואָס חברון פאַרמאָגט.

און י"ל: וויבאָלד אַז מיט חברון האָט זיך אַנגעהויבן די בעלות פון אידן אויף א"י, דעריבער קומט אָט די בעלות אויף איר בפרסום — לעיני אומות־העולם, גלוי אויך אין אַנדערע זמנים.

ועפ"ז יש לבאר מאמר המדרש בפרש־תנו[11], אַז איינער פון די טעמים וואָס חברון ווערט אַנגערופן „קרית ארבע" איז „שהוא עולה בקרנסין (גורלות,

---

1) א) שמסופר בתורה בפירוש, ב) ובאופן „לאחוזת קבר". משא"כ בהמקומות שגר לפנ"ז, אפילו את"ל שקנה בית וחלק בארץ (וראה פרש"י ויר"א כא, לד) — א) לא נאמר מפורש (ובפרט — קנין) בתורה. ב) לא הי' באופן דאחוזת קבר שהי' לעולם ואינו מוכרו, וכיו"ב.

2) לי הכתוב — פרשתנו כג, יט.

3) לך טו, יח. ובפרש"י שם: אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה. וכמרז"ל (ירושלמי חלה פ"ב ה"א. וראה ב"ר פמ"ד, כב) לזרעך אתן אין כתיב כאן אלא לזרעך נתתי כבר נתתי. וראה באורוכה לקו"ש חט"ז ע' 204 ואילך.

4) כפשטות סדר הכתובים. ולהעיר מפרש"י בא (יב, מ).

5) לך יג, יז. וראה הערה הבאה.

6) ראה הדיעות (ב"ב ק, א) אם הליכת אברהם היתה קנין או רק „כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו".

7) פרשתנו שם, יח.

8) ב"ר פע"ט, ז. יל"ש עה"פ וישלח לג, יט.

9) וראה לקו"ש שם ע' 150 ואילך.

10) פרשתנו כג, יט.

11) פנ"ח, ד. יל"ש כאן (כג, ב).

מת"כ) של ד' מתחלה ליהודה ואח"כ לכלב[12], ואח"כ לכהנים ואח"כ ללוים"[13]. דלכאורה: וואס איז די נפק"מ (און די מעלה) אין דעם וואס חברון האט גע־האט ד' בעלים[14]? נאר יש לומר, אז דערמיט ווערט ארויסגעבראכט אן ענין מיוחד בנוגע דער בעלות פון אידן אויף חברון. כדלקמן.

ב. לכאורה וואלט מען געקענט זאגן אז איינע פון די מעלות[15] (אין דער בעלות פון אידן אויף) חברון איז, וואס חברון איז איינע פון די ערי מקלט[16],

[און ווי ס'איז מרומז אויך בפרשתנו, לויט ווי דער ראגאטשאווער[17] איז מסביר די שקו"ט צווישן אברהם און בני חת, אז אברהם האט געוואלט קויפן די מערה דוקא בקצה שדהו, ווייל „בית הקברות של ערי מקלט דוקא חוץ לעיר" (האט ער חושש געווען אז מ'וועט מפנה זיין שפעטער די קברים), אבער די בני חת האבן געענטפערט „נשיא[18] אלקים אתה בתוכנו גו"", און „קבר מלך ונשיא אין מפנין"],

וואס די ערי מקלט האט מען אפ־געגעבן צו די לוויים[19]. און אין דער בעלות פון לוים אויף זייערע ערים גע־פינט מען א מעלה לגבי דער בעלות פון אידן אויף זייערע נחלות.

ווי דער דין[20], אז אויב די לויים „מכרו שדה משדה עריהם או בית מבתי ערי חומה שלהן אין גואלין כסדר הזה (ווי שאר בני ישראל, וואס א שדה קען מען ניט פודה זיין עד שתי שנים און בתי ערי חומה אם לא גאלה בתוך השנה איז דאס נחלט ביובל) אלא מוכרין השדות ואפילו סמוך ליובל וגואלין מיד. ואם הקדישו שדה גואלים מיד ההקדש לאחר היובל וגואלים בתי ערי חומה כל זמן שירצו אפילו אחר כמה שנים שנאמר[21] גאולת עולם תהי' ללוים".

---

12) וברש"י במדרש שם, כולל יהודה וכלב ביחד, ולפנ"ז גורס „אברהם". ואכ"מ.

13) בב"ר לפנינו „ואח"כ ללוים ואח"כ לכהנים". אבל בילש"י הוא כבפנים. וכ"ה בכמה דפוסים וכת"י הב"ר — ראה ב"ר הוצאת תיאודור אלבק. וש"נ.

14) ביפ"ת לב"ר שם מפרש דהחלק שניתן ללוים לא הי' אצל כלב בתחלה, אלא „שוב עלה הגורל על הנשאר ממנה ליתנה למקלט ללוים".

אבל הרי מפורש כמ"פ (יהושע יד, יג־יד. טו, יג־יד. שופטים א, כ) ד(שדה) חברון ניתנה לכלב. ופשטות הלשון משמע דהוי כמו כל ערי הלוים וערי מקלט, דבנ"י נתנו ללוים מנחלת אחוזתם (מסעי לה, ב. יהושע כא, ג), ובפרט „וירש משם כלב את שלשה בני הענק גו"" (יהושע טו, יד. שופטים שם), והרי מפורש בדברי ה' (שלח יד, כד) והביאתיו אל הארץ (חברון — פרש"י), „ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו" (דברים א, לו. וביהושע (יד, ט) לך תהי' לנחלה ולבניך עד עולם) — וכפרש"י שלח יג, כב. פינחס כו, נה (בסופו). דברים שם.

וי"ל דגם במכות (י, א), ב"ב (קכב, ב) דמקשה „וחברון עיר מקלט הוא והכתיב (שופטים א, כ) ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה, אמר אביי פרוודהא דכתיב ואת שדה העיר ואת חצרי' נתנו לכלב בן יפונה" — השקו"ט והתירוץ הוא לא בתחילת הנתינה, כי"א במה שנשאר שלו באחוזתו". וראה שיח יצחק מכות שם.

15) דלכאורה אדרבה טרשין שבא"י הייתה (פרש"י שלח יג, כב מכתובות קיב, א. סוטה לד, ב. ועוד. וראה ההמשך בב"ר פרשתנו שם).

---

*) ועפ"ז יומתק (ותתורץ קושיית המהרש"א ב"ב שם) מה שהובא בב"ב ומכות שם הפסוק דשופטים ולא הפסוקים דיהושע שלפנ"ז.

16) יהושע כ, ז. מכות ט, סע"ב. ב"ב שם.

17) צפע"נ עה"ת פרשתנו כג, ו־ט. ובהל' תרומות ג, א (הובא בהערות לצפע"נ עה"ת שם).

18) פרשתנו שם, ו.

19) מסעי לה, ו.

20) רמב"ם הל' שמיטה ויובל פי"ג ה"ז (ממשנה ערכין לג, ב).

21) בהר כה, לב.

וואס דאס ווייזט לכאורה, אז זייער בעלות איז א שטענדיקע — אויך ווען בפועל איז דער בית אדער די שדה ברשות הקדש אדער ברשות אחר — האבן זיי מעין בעלות בהם, עס ווערט ניט צוגענומען פון זיי (בהחלט).

קומט אויס, אז די בעלות דחברון (אלס איינע פון די ערי מקלט וואס גע־הערן צו די לוים), געהערט צו לוים אין אן אופן פון „גאולת עולם"[22].

ג. אבער אי משום הא — וואס חברון איז אן עיר מקלט וואס איז אפגע־געבן געווארן צו די לוים — איז לכ־אורה, פארקערט. ווארום מען געפינט אז די בעלות פון די לוים אויף זייערע ערים איז שוואכער ווי די בעלות פון אנדערע שבטים אויף זייער נחלה:

דער דין[23] איז אז „כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען" — זיי האבן ניט קיין נחלה אין ארץ ישראל, און דאס וואס מ'האט זיי געגעבן מ"ח ערים („שש ערי המקלט" און „עליהם תתנו ארבעים ושתים עיר"[24]) איז דאס בלויז (כדיוק לשון הכתוב[25]) „עריב לשבת". וואס זערפון איז משמע אז די לוים האבן ניט קיין בעלות שלימה אויף עריהם.

— שטייט אין ירושלמי[26] אז דאס איז די פלוגתא פון תנאים[27]: ר"מ זאגט אז כהנים ולוים זיינען ניט מתוודה (וידוי מעשרות) וויבאלד „שלא נטלו חלק בארץ", און רבי יוסי זאגט „יש להם ערי מגרש" — אז ר"מ האלט „לבית דירה ניתנו" („ולא שיהא נחלתם ואחוזתם"[28]), און ר"י האלט „למחלוקת ניתנו" (אז די ערים „ניתנו להלוים לחלקם ולאחו־זתם"[28]). קומט אויס, אז לדעת רבי יוסי באלאנגען די ערי מגרש צו די לויים אלס זייער חלק בארץ. און אזוי פסק'נט דער רמב"ם[29], אז כאטש בא ווידוי „הוא אומר ואת האדמה אשר נתת לנו"[30], פונדעסטוועגן זיינען „לויים מתודים שאע"פ שלא נטלו חלק בארץ יש להם ערי מגרש". זעט מען, אז די ערי מגרש הייסן חלק הלוים אין ארץ ישראל.

ואע"פ אז דער רמב"ם פסק'נט[31] „רוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר ביתו, והדר בשאר ערי הלויים נותן שכר לבעל הבית"[32] — וואס לדעת הירושל־מי[33] איז די מחלוקת צי „מעלות היו שכר ללוים" תלוי אין דער פלוגתא הנ"ל „למחלוקת ניתנו" אדער „לבית דירה ניתנו", וואס דערפון איז משמע, אז די ערי מגרש וועלכע באלאנגען צו די לויים זיינען דאס (לדעת הרמב"ם) בלויז די מ"ב עיר, אבער ניט[34] די שש ערי מקלט[35] (וואס „הובדלו

22) כפשטות המשך לשון הרמב"ם שם פי"ג, דכל הדינים הם (לא רק על המ"ב ערי מגרש כי"א) גם על השש ערי מקלט (שבהלכה א שם).
23) רמב"ם שם הלכה יו"ד.
24) מסעי שם.
25) שם, ב — הובא ברמב"ם שם ה"א (ע"ש).
26) מעשר שני פ"ה ה"ט (לגירסת ופי' הפני משה שם. ועוד).
27) מע"ש שם מי"ד.
28) פני משה שם.
29) סוף הל' מעשר שני.
30) תבוא כו, טו.
31) הל' רוצח פ"ח היו"ד.
32) כדעת ר"י מכות יג, רע"א (במשנה) — ע"פ מסקנת הגמ' שם (דעת רבא).
33) מע"ש שם. מכות ספ"ב.
34) וראה צפע"נ מכות שם. וש"נ.
35) החילוק דמ"ב ערי הלוים וששׁ ערי מקלט בנוגע העלאת שכר הוא רק בבבלי. אבל בירושלמי לא נזכר שיש חילוק בזה בין שש ערי מקלט ומ"ב ערי הלוים. ובירושלמי סוטה (פ"ט סה"ב): ערי מקלט מה הן אין תימר למחלוקת ניתנו מביאות עגלה ערופה אין תימר לבית דירה ניתנו אינן

למקלט"[36], און דערפאר זיינען זיי קולט „בין לדעת בין שלא לדעת", משא"כ „שאר ערי הלוים אינן קולטין אלא לדעת"[37])

— אבער לדעת הבבלי איז ניט משמע אזוי, ווארום פון בבלי קומט אויס אז דאס וואס א רוצח דארף ניט מעלה זיין שכר צום לוי אין די שש ערי מקלט איז (ניט ווייל עס פעלט אין דער בעלות פון די לוים אויף די שטעט[38], נאר דאס איז) א דין מיוחד*[38], ווי די גמרא זאגט[39], אז מען לערנט אפ פון פסוק „והיו לכם הערים למקלט"[40] — „לכם לכל צר־כיכם"[41].

און אזוי איז אויך משמע פון סתימת לשון הרמב"ם[42] (אז די בעלות פון די לוים אויף די ערי מקלט און שאר ערי הלוים האט דעם זעלבן גדר): כבר נצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת ומגרשיהם והערים הם שש ערי מקלט ועליהם שתים וארבעים עיר, וכשמוסיפין ערי מקלט בימי המשיח הכל ללוים, וואס דערפון איז משמע אז אין זייער שייכות ללוים האבן זיי איין[43] גדר[44].

ד. יתירה מזו געפינט מען:

אין גמרא[45] לערנט מען אפ פון „ושמתי לך מקום גו'[46] ושמתי לך בחיך מקום ממקומך אשר ינוס שמה מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר להיכן מגלין למחנה לוי". איז רש"י מפרש[47] „מקום ממקומך" — „שתהא מחנה לוי' קולטת ואף ערי מקלט יהיו ערי לוי". פון פרש"י איז לכאורה משמע, אז דאס וואס ערי מקלט זיינען קולט איז דאס דערפאר וואס זיי זיינען ערי לוי'

[ודוחק גדול לומר אז רש"י רעדט נאר ווען שאר ערי הלוים, די מ"ב ערים, וואס לא הובדלו למקלט און זיינען קולט נאר דערפאר וואס מ'האט זיי געגעבן צו די לוים — וואס אויב

מביאות כר. ומפרש בפני משה שם המחלוקת כמו שמפרש בהפלוגתא שבפנים. וראה שו"ת הרדב"ז ב"א קלח דבירושלמי משמע שלא היו ערי הלוים קולטות [ושם, דמ"ש הרמב"ן בפי' עה"ת (מסעי לה, יד) ד"השש ערים לבדן קולטות והמ"ב למגרש הלוים לא למקלט" — „כתב ע"ד הפשט ונראה שסמך על הירושלמי דמשמע התם כר" (כנ"ל)]. — וראה בארוכה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג ח"ג פרשה נט. וראה תורתן של ראשונים לירושלמי מע"ש שם: בכפתור ופרח פמ"ב שדה מגרש, ובירושלמי בכורים פ"ב ה"ג רי"א יש להן ערי מקלט. וראה מראה הפנים, קרבן העדה ושירי קרבן לירושלמי סוטה שם.

36) ל' הרמב"ם שם.

37) רמב"ם שם ממכות י, א. וראה לעיל הערה 35.

38) כדעת הירושלמי (כנ"ל בפנים). והרי מסתבר שהרמב"ם פסק כדעת הבבלי. ובפרט דלפי הנ"ל (הערה 35) הוי פלוגתא ביניהם.

*38) וי"ל דזוהי הכוונה בתוד"ה לכם מכות יג, א.

39) דעת רבא (ומסקנת הגמ') — מכות שם.

40) מסעי לה, יב.

41) והמחלוקת במ"ב עיר דמר סבר ועליהם תתנו כי הנך (רק) לקליטה, ומר סבר ועליהם תתנו כי הנך, מה הנך לכל צרכיכם אף הני נמי לכל צרכיכם (מכות שם).

42) רפי"ג מהל' שמיטה ויובל.

43) דאל"כ מאי קמ"ל בתיבת „הכל".

44) ועפ"ז יומתק מה שהרמב"ם לא כתב דערי מקלט אין מביאין עגלה ערופה בבירושלמי סוטה שם להמ"ד לבית דירה ניתנו (וראה בהנסמן בסוף הערה 35). ושאני עיר הנדחת שכ' בהל' ע"ז פ"ד ה"ד, שאין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת, די"ל (דלא כמ"ש בכס"מ, מגדל עוז ולח"מ שם, כ"א) שסמך אמ"ש בספרי זוטא מסעי לה, יא „תהיינה — אל יעשו עיר הנדחת" (כהובא באמבוהא דספרי לספרי זוטא שם). וראה צפע"נ לרמב"ם הל' ע"ז שם. צפע"נ למכות ט, א (בתחלתו). ועוד. ואכ"מ.

45) מכות יב, ב.

46) משפטים כא, יג.

47) וראה גם ריטב"א מכות שם.

אזוי האט רש"י געדארפט זאגן „ואף ערי הלוי' יהיו קולטות" וכיו"ב. פון פשטות לשונו „ואף ערי מקלט יהיו ערי לוי" איז משמע, אז ער רעדט בעיקר וועגן די שש ערי מקלט].

דאס הייסט, אז דאס וואס מ'האט אפגעגעבן די שש ערי מקלט צו די לוים איז עס ניט א זייטיקער דין הנוגע לנתינת הערים, אז נוסף אויף דעם וואס זיי זיינען ערי מקלט, איז דא א דין אז מען דארף זיי געבן צו די לוים, נאר דאס איז א דין אין דעם גדר פון מקלט של הערים: דאס וואס זיי זיינען (ווערן) ערי הלוים טוט (אויך) אויף א דין קליטה.

[דאס הייסט, אז אין די שש ערים זיינען פארען צוויי גדרים: א) זיי זיינען קולט אלס ערי מקלט (וואס „הובדלו למקלט"), און מצד דעם זיינען זיי קולט „בין לדעת בין שלא לדעת". ולפני זה[48] ב) זיי זיינען קולט אלס ערי הלוים.

ואע"פ אז יש בכלל מאתיים מנה — יש לומר א נפק"מ בפועל: בשעת עס פעלט איינער פון די תנאים פון שש ערי מקלט, כמו: שיהיו ששתן קולטות כאחת[49] — זיינען זיי אבער קולט אלס ערי הלוים (לדעת)[50].

און אזוי איז אויך משמע[51] פון המשך הפרשיות אין פ' מסעי: פריער קומט אין דער תורה די פרשה[52] פון „ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת גו' ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר", און שפעטער קומט די פרשה פון „והקריתם[53] לכם ערים ערי מקלט . . ונס שמה רוצח גו". ד.ה. איידער ס'איז דא דער דין קליטה בפועל בא די שש ערים, דארפן זיי זיין ערי הלוים.

און אזוי שטייט בפירוש אין חינוך[54], וואס ער איז מבאר דעם טעם וואס די ערי הלוים זיינען קולט („מאלה הערים של לוים הי' מהם ערים מיוחדות להיות מקלט הרוצח ואולם בכולם הי' לו מקלט") — אז „ומפני גודל מעלתם (פון די לוים) וכושר פעלם וחין ערכם נבחרה ארצם לקלוט כל הורג נפש בשגגה יותר

---

48) ביהושע קאפיטל כ ד„נתינת ערי המקלט" להלוים היתה לאחרי שהובדלו כערי מקלט „ביד משה", וכ"מ בפ' מסעי (לה, ו). אבל א) שם מדובר ע"ד „שש ערי המקלט" ובה„ארבעים ושתים עיר" לא הזכר ענין הקליטה כ"א „עיר" סתם (ולמדין דקולטין ממש"נ „ועליהם"), ב) מ"ב העיר נבחרו רק לאחרי שבאו הלוים לדרוש „ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתנו" ויצא הגורל על „הערים האלה" — ולא הזכירו קליטה כלל (ואדרבה — זה שייך לכלל ישראל).

ואת"ל שאין לחלק בין המ"ח עיר (לבד המפורש) י"ל שגם שש הערים לאחר שניתנו ללוים קליטתם מצד ערי לוי באה „לפני" הקליטה דשש ערי מקלט.

ועפ"ז יומתק א) דגם בהם שייך הטעם דס' החינוך (שהובא לקמן בפנים) שמפני תכונות הלוים נבחרו עריהם לקליטה. ב) שכן הי' בכלל — חידוש הקליטה הי' בסוף מ' שנה, קביעות מחנה לוי' שבמדבר בשנה השנית (פסחים סו, סע"ב ואילך. פרש"י עה"ת נשא ה, ב).

49) משנה מכות ט, ב. רמב"ם הל' רוצח שם ה"ג.

50) ראה צפע"נ מכות י, רע"א גליון. ובהמובא בצ"פ לירושלמי מכות פ"ב (ע' צו-צז בדפי הספר) ועוד. וראה צפע"נ דלקמן הערה 61.

51) אבל אינו מוכרח כי בפשטות מסיים הפרשה בהמשך ללפנ"ז ע"ד חלוקת הארץ אשר נתנו ללוים מנחלת אחוזתם ואח"כ ע"ד מקלט לרוצח.

52) לה, ב ואילך.

53) שם, יא ואילך.

54) מצוה תת. ושם ריש מצוה תקכ „להבדיל שש ערי מקלט מערי הלוים". ובמנ"ח שם: דע"מ צריכות שיהיו ערי הלוים כמ"ש בתורה והרהמ"ח בתחלת המצוה.

מארצות שאר השבטים אולי תכפר עליו אדמתם המקודשת בקדושתם (פון די לוים)".

קומט אויס, אז אויך די שש ערי מקלט האבן דעם גדר פון „ערי הלוים"[55] (ווי די אנדערע מ"ב עיר). וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז אויך די שש ערי מקלט זיינען אוועקגעגעבן געווארן צו זייער בעלות. ומצד דעם (אויך) באקומען די ערים א דין קליטה[56].

ה. ע"פ כל הנ"ל ווערט צוריק שווער: וויבאלד מ'האט געגעבן די ערים צו די לוים אלס זייער חלק בארץ — פארוואס זאגט דער פסוק אז די ערים זיינען בלויז „לשבת"?

וי"ל דעם ביאור בזה: דאס וואס די ערים געהערן צו די לוים איז א) בנ"י (כל השבטים) האבן זיי געגעבן מאחוזתם דהשבטים[56], און דערפאר געפינט מען א שינוי עקרי, וואס די מ"ח עיר זיינען געווען מפוזר בנחלת כו"כ נאכמער — כל השבטים[57]. ב) עס איז א בעלות כללית פון דעם כללות השבט[58] — מ'האט די מ"ח עיר אפגעגעבן צו שבט לוי. אבער יעדער לוי פרטי האט ניט קיין בעלות פרטית אויף זיין בית פרטי, עס איז זיינע נאר אויף „לשבת"[59].

וואס דאס איז איינער פון די ביאורים אין דעם וואס דער סדר ווי די ערים זיינען אנגעקומען צו די לוים איז געווען: ונתנו (בני ישראל) ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת — דאס איז געווארן „נחלת אחוזתם" פון די בנ"י, און די בנ"י האבן געגעבן די ערים צו די לוים.

ו. ע"פ כל הנ"ל ווערט מען אויך פארשטיין דעם אויפטו פון מדרש בנוגע לחברון, אז „הי' עולה בקרנסין של ד' בתחלה ליהודה ואח"כ לכלב ואח"כ כו' ללוים":

ביי חברון איז ניט נאר געווען א נתינה כללית, פון בנ"י צו שבט לוי, נאר חברון איז אנגעקומען צו שבט לוי פון כלב[ן]. ד.ה. נאך דעם ווי ס'איז אריבער פון בעלות כללית (פון שבט יהודה) צו דער בעלות פרטית פון כלב.

און דאס זאגט דער מדרש אז „הי' עולה בקרנסין של ד'", ד.ה. אז אין דעם זעלבן אופן ווי ס'איז געווען די בעלות בתחלה ל(יהודה ול)כלב, א בעלות פרטית, עד"ז איז דאס אפגעגעבן געווארן צו די לוים. ד.ה. אז אין חברון האבן לוים אויך א בעלות פרטית[60].

און וויבאלד אז די שייכות פון ערי הלוים צו די לוים איז אין אופן פון

---

55) ומה שלא הזכיר הרמב"ם בפ"ח מהל' רוצח דשש ערי מקלט הוא ללוים כי שם מדובר ע"ד המ"ע להפריש כו' ולהכין הדרך. ועוד ועיקר — הרי כתבו כבר ברפי"ג מהל' שמיטה ויובל. וראה הל' רוצח שם ה"י: ומה הפרש כו' ובין שאר ערי הלוים.

56) עפכ"ז יומתק מקור דברי הרמב"ם רפי"ג מהל' שמיטה ויובל „וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימי המשיח הכל ללוים".

*56) ראה לקו"ש חכ"ח ע' 216 ואילך.

57) יהושע כא, ד ואילך.

58) ע"ד דמצינו בתרומה וכו' שנקראת — (נחלת ו)גזילת השבט (ירושלמי תרומות פ"א ה"ב. ערלה פ"ב ה"א. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך גזל השבט. וש"נ).

59) דאף ששייך שם ירושה ומוכרים כו', ה"ז בכלל קנין ד„לשבת", וכמו למ"ד הנ"ל בירושלמי דבכלל (גם הבעלות כללי דהשבט) לבית דירה ניתנו. וראה תוד"ה דאי ערכין לא, ב.

60) וראה רמב"ן עה"ת ס"פ קרח למה לא הוי נתינת הערים סתירה לבארצם לא תנחל. וראה קרבן העדה לירושלמי סוטה שם. שירי קרבן לירושלמי מכות שם. פנים יפות מסעי לה, יד.

„גאולת עולם" (כנ"ל סעיף ב) — קומט אויס, אז די „נצחיות"[61] פון דער בעלות פון די לוים[62] אויף חברון איז מער ווי אין אלע אנדערע חלקי ארץ ישראל: א) בנוגע צו דער נחלה פון בני ישראל, וואס בא זיי איז ניטא די מעלה פון „גאולת עולם"; ב) בנוגע צו אנדערע ערי הלוים, וואס בא זיי איז ניטא בעלות פרטית*[62].

ז. דער ביאור בזה בפנימיות הענינים:

דער טעם פנימי פארוואס ערי מקלט דארפן זיין של הלויים**[62], איז (ע"ד טעם החינוך — לעיל ס"ד) ווייל דאס איז פארבונדן מיט דער הגנה וכפרה פון דעם הורג נפש בשגגה.

דער חטא פון הורג נפש איז א כפול: (דער חטא ופירוד[63]) בין אדם למקום, בין אדם לחבירו.

און דעריבער איז זיין כפרה וועגן דורך די ערי מקלט וועלכע זיינען ערי הלויים. וואס דער שם לוי איז ע"ש „ילוה"[64] — דער ענין פון קישור (חדש — הפעם ילוה) וחיבור, היפך ענין הפירוד. וואס דאס איז ענינם של הלוים:

א) „הובדל לעבוד את ה' לשרתו", און ענינם איז „להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים", מצד חיבורם מיטן אויבערשטן, זיי זיינען „חלקו ונחלתו"[65], פועל'ט דאס די כפרה ותיקון אויף דעם חטא ופירוד שבין אדם למקום פון דעם הורג נפש, אז ער וועגט צוריק פארבונדן מיטן אויבערשטן[66].

ב) אין זייער עבודה „וילוו עליך וישרתוך"[67], דריקט זיך אויס דער ענין פון אחדות ישראל, נוסף אויף דעם וואס אויך אין דעם „להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים", דריקט זיך

---

61) ומש"כ בסוטה (מח, ב) דמשחרב ביהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש — יש לומר הכוונה להפרטי דינים הקשורים בזה, כיון שלא היו כל ישראל על אדמתם. ובכלל לא עלו רוב ישראל. אבל לא מצאנו החידוש גדול — דאינו שייך עוד להלוים, ואין ללויים ערים לשבת ועוד! ובשינוי עקרי מכל ארץ ישראל דלא בטלה בעלות הפרטית דכל אחד (ראה לקו"ש ח"כ ע' 309). אבל ראה שו"ת צפע"נ ווארשא סי' נד. צפע"נ מכות ז, א בגליון ד"ה מנה"מ (הובא בצפע"נ עה"ת מסעי לה כט). צפע"נ עה"ת בהר ע' רמה.

62) משא"כ הכהנים בערים שלהם (וחברון — כביהושע כא, יג. ב"ר הנ"ל) אין זה רק מחמת הכהונה ולא מעצמם, דיש מציאות שישתנו דהיינו חלל דאין עליו שם כהן אבל גבי לוים . . נמצא דגבי לוים שייך נחלה ולא גבי כהנים (צפע"נ תרומות בהשמטות סב, א. עי"ש. ועד"ז כתב בכ"מ: שו"ת צפע"נ שם סי' פד. מכתבי תורה מכתב פז. ועוד).

*62) להעיר משו"ת צפע"נ שם סו"ס רטו: ועי' בספרי פ' מסעי דמבואר דערי מקלט נוהג גם בזה"ז. וע"פ הנ"ל (בפנים והערה 61) י"ל דקולט מצד ערי הלוים (אלא שצ"ע אם צ"ל דיורי לוים (עכ"פ רובם) בפועל. וראה מכות י, א: נתמעטו כו'. ובצפע"נ שם). אבל בצפע"נ הנ"ל (סוף הערה 61) כתב להיפך (ע"פ סוטה שם), שקליטתם לאחרי בית ראשון הוא רק מצד ערי מקלט, ולא מצד ערי הלוים.

**62) וראה תורת לוי"צ (למכות יא, א) ע' קצב ועד טעם ע"פ קבלה.

63) היפך מצוה — ל' צוותא וחיבור (לקו"ת בחוקותי (מה, ג). וראה תניא מהדו"ק (קה"ת, תשמ"ב) ספמ"ט).

64) ויצא כט, לד.

65) רמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל.

66) להעיר מחדושי אגדות מהר"ל למכות י, א: דברי תורה קולטים.

67) קרח יז, ב.

---

*) וראה לקו"ש חכ"ד ע' 111 הערה 47 ובהנסמן בשוה"ג שם.

*) ושייך לחברון — ראה זח"ג קס, א: וחברון דא אורייתא כו'.

אויס דער ענין פון אהבת (הרבים—) ישראל,

און מצד דעם זיינען זייערע ערים א תיקון אויף דעם חטא ופירוד שבין אדם לחבירו, וואס אין הורג נפש[68].

דאס איז אן ענין בכל ערי מקלט. אין חברון איז דער ענין האחדות מיט נאך מער הדגשה, ווארום דארטן זיינען דאך קבור די אבות ואמהות של כל בנ"י, און דעריבער גייען ארויף די תפלות ע"י חברון[69], און תפלה ווערט אנגערופן חברון מצד התחברות המדות חג"ת[70], דער קישור וחיבור פון אידן מיטן אויבערשטן, וואס דאס איז די כפרה אויף דעם ענין פון בין אדם למקום שבהורג נפש,

און ווייאלד אז זיי זיינען די אבות ואמהות פון כלל ישראל, איז דורך דעם חיבור פון די אבות ואמהות פון כלל ישראל ביחד, ווערט אויך דער חיבור אמיתי אין די בנים ובנות וועלכע קומען פון זיי. — די כפרה אויף דעם חטא שבין אדם לחבירו.

און דער ענין החיבור איז אויף אזוי־פיל אז דאס קומט בגלוי „בשמו[71] אשר יקראו לו בלה"ק" אין דעם שם העיר — חברון, וואס איז מלשון חיבור[72].

(משיחות שמחת"ת ושפ"ת בראשית תשל"ז)

---

68) ואולי זהו ב' הטעמים בחינוך שם מצוה תת.

69) ראה אגרות קודש אדמו"ר האמצעי מכתב לב (קה"ת, ברוקלין, תש"מ). וכ"ה בילקוט ראובני (פרשתנו כג, ט) ממגלה עמוקות• אופן רמט•• ומספר כנפי יונה••• ואולי יש לפרש שמחברון עולים לירושלים ולמקדש•••• — ראה רש"י ויצא

•) וכ"ה שם אופן רנ (בסופו) ובמגלה עמוקות עה"ת פ' וישב (נח, סע"ג) ובפ' שמות (ז, ג) בפי' הפסוק וישלחהו מעמק חברון).

••) כן נסמן בילקוט ראובני לפנינו „אופן רמט". אבל כנראה הוא ט"ס, כי הלשון שהביא הוא במג"ע אופן רכב. ובמג"ע אופן רמט איתא הגהה **מבן המחבר**, ושם: ולכן איתא בזהר חדש דרך מערת המכפלה נכנס התפלה למעלה. ואילו במג"ע אופן רכב וכן בילקוט ראובני שם הובא מזהר חדש לגבי הפתחים דג"ע ולא בנוגע עליית התפלות דרך מערת המכפלה. וז"ל במג"ע שם (ועד"ז בילקוט ראובני שם): ביקש משה ליכנס לא"י שהראה לו הקב"ה גן עדן שלמטה שיש שם ד' פתחים (כדאיתא בזוהר חדש פ' לך לך) הפתח הראשון שהנשמה הולכת בשעת יציאתה מן הגוף דרך מערת המכפלה ששם נקברו אבות ואמהות אדם וחוה . . וכן כל תפלות שלנו כשהם עולים למעלה עולים דרך מערת המכפלה.

(ולפנינו מפורש (ענין עליית הנשמות דרך ד' הפתחים) בז"ח פ' נח (מהנ"ע) כא, א: הפתח הראשון נכנסת הנשמה במערת המכפלה שהוא סמוכה לג"ע. ועד"ז בזח"א פ' לך (פא, רע"א. ועוד). וראה לקמן שוה"ג הד'.

•••) בכנפי יונה הנדפס לא מצא לע"ע. אבל נמצא בספרו יונת אלם פט"ו.

••••) וכן מובן מז"ח שם (עי"ש כ, ד ואילך. וראה גם זח"א שם, ב) לגבי עליית הנשמה דרך ד'

(כח, יז). וראה בגמ' (ברכות ל, א) והפס"ד (רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ג. טושו"ע או"ח רסצ"ד. שו"ע אדה"ז שם) שתפלה צ"ל כנגד ירושלים והמקדש. ולהעיר מההמשך באגרת אדמו"ר האמצעי שם שלפני ישיבת דוד מלך ישראל בירושלים הי' צריך להקדים תחילה להיות בחברון ז' שנים מקודם (— ראה זח"א קע, ב. וש"נ. וראה „קונטרס בעניני כולל חב"ד" ס"י"א (אגרות קודש אדמו"ר מהורש"ב כרך ד' ע' קצב)). אבל במאמר ענין ההשתטחות (מאדמו"ר האמצעי?) קרוב לסופו (מאמרי אדהאמ"ץ-קונטרסים ע' כז) כידוע שכל התפלות צריכות לעלות למעלה דרך פתח של ג"ע הארץ וע"כ התפלה שמתפללים אצל מערת המכפלה היא רצוי' ומקובלת ממש לפי שיש בקבלה בידינו ששם הי' פתחו של ג"ע ממש.

70) עיין אגרות שם.

71) תניא ח"ב פ"א.

72) זח"א קכב, ב (מהנ"ע). קכה, א. זח"ג קס, א.

פתחים: שמגעת עד פתח השלישי . . מגעת עד ירושלים אשר שם כו' . . בית המקדש. אלא דשם מדובר בירושלים של מעלה. עי"ש. אבל ה"ה מכוונת כנגד ירושלים **של מטה** (כבהתחלת הדברים בז"ח שם כ, ד) ונאמר ע"ז „שחוברה לה יחדיו" (תהלים קכב, ג. תנחומא ר"פ פקודי. ובכ"מ).